

eller myndigheter permanenta de specifika aktiviteterna för nämnda målgrupp. Välfärdsystemets mekanismer tycks (ofrivilligt) kunna sätta käppar i hjulen. Olyckligt för läsaren är att vi emellertid aldrig blir introducerade i vilka konkreta kulturarvsaktiviteter satsningarna baserades på. Det är därmed svårt att ta ställning för eller ta lärdom av den verksamhet Zipsane vill slå ett slag för.

Bokens andra tema rörde som sagt detta med kulturarvsturismen och regional utveckling. Länsantikvarien Lillian Rathje påpekar i sin korta artikel att hennes arbetsfält alltmer har breddats från det traditionella värnet för materiellt kulturarv, till att numera också innefatta immateriella faktorer som har bäring mot identitet och turism. Ambitioner och synsätt redovisas i samband med ett projekt som drevs 2009 och baserades på temat natur- och kulturarv i Vålådalen. Forskarna Catarina Lundström och Wilhelm Skoglund redovisar det treåriga projektet Ullforum som startade 2008 och hade som huvudtema att undersöka och understödja traditionell får- och ullbaserad näring. Frågan gällde huruvida traditionell och hantverksbaserad ullproduktion kan återupptas och göras hållbar, ur såväl ekologisk, kulturell som ekonomisk synvinkel. De båda nämnda artiklarna påtalar vikten av lokal förankring och nischade produkter, men ger i princip inga exempel på hur visionerna bättre ska konkretiseras till hållbar näring.

Min sistnämnda slutsats präglar tyvärr många av antologins bidrag. Universitetslektorer Robert Hamilton och Lynette Jordan skriver exempelvis om de statliga satsningarna på s.k. Learning Cities i Storbritannien. Den allmänna bakgrunden är ökad arbetslöshet och utlokaliserad tillverkning till låglöneländer; svaret är företagsinkubatorer, fler bredbandsuppkopplingar och en uppmuntran till gemene man att satsa på livslångt lärande. Nämnda författarens definition på livslångt lärande är att det a) ska bidra till ekonomisk tillväxt, samt b) bidra till ökad social harmoni. Uppenbart kan man ana en viss pragmatism här i jakten på att tilldelas EU-stödmedel, men får man tro författarna har de olika satsningarna och de upprättade nätverken mellan Learning Cities i Storbritannien varit framgångsrika. Kraftansträngningar på nya former av utbildning, samt kulturella och miljörelaterade aktiviteter, bidrar till att stärka den lokala självkänslan. Men, som författarna också påpekar, man måste se upp med risken att insatserna blir alltför kortsiktiga och instrumentella. Önskan att bli en kunskapsregion och att med hjälp av modern "city branding" göra sig synlig i en globaliserad marknad, får inte bli ett spel med tomma flasker och

kortsiktiga aktiviteter som i det längre perspektivet visar sig verkningslösa.

Antologin *Heritage, Regional Development and Social Cohesion* ger en mängd exempel på imponerande försök och ansträngningar för att implementera kulturarvet som en aktiv part i sociala, utbildningsrelaterade och ekonomiska tillväxtprojekt. Som läsare hade man önskat sig fler konkreta redovisningar om vad som verkligen pågår. Det hade också varit intressant att få exempel på sådant som påtagligt har visat sig fungera mindre bra, parallellt med vad som har lyckats bättre. Men som en ingång till många nya nischer inom den ständigt breddade kulturmiljövärderna är antologin trots detta ett välkommet bidrag. Den visar på att museiverksamhet och kulturminnesvård inte längre bara handlar om att samla, vårda och visa föremål och avgränsade miljöer. Kulturarvet rör oss alla, på djupare och mer livsavgörande plan än vi kanske tror.

Richard Pettersson, Umeå

Svante Nordin: *Varför idéhistoria? En ämnesintroduktion för studenter*. Studentlitteratur, Lund, 2011. 85 s. ISBN 91-44-06056-4.

Idéhistoria vad är det, egentligen? Det tycks ju kunna handla om allt mellan himmel och jord. Idéhistoriker har skrivit om hälsobrunnar, filosofer, katter, universitet, Norrland, intellektuellas liv, kemi och fysik, mörker och ljus, tiden, utopister, lärda kvinnor och skötsamma arbetare och mycket, mycket mer. Ronny Ambjörnsson, som skrivit väldigt många spaltmeter om idéernas historia, sa en gång att idéhistoriker ägnar sig åt det tänkta livet, medan historikerna sysselsätter sig med det levda livet. Historia som vetenskap vill ta reda på vad som egentligen hände, sägs det. Det är en skiljelinje så god som någon, om än lite för drastisk.

Det ämne som i Sverige benämns idéhistoria eller idé- och lärdoms historia tangerar en lång rad andra discipliner. På sätt och vis skulle man kunna säga att ämnet i sig är interdisciplinärt. Även om man generaliserar och säger att idéhistoriker ägnar sig åt idéer, föreställningar, tankar och uppfattningar och att dessa studeras ur ett historiskt perspektiv, tycks påståendet kräva reservationer. Blickar vi ut över världen kan vi notera att där existerar en lång rad akademiska discipliner som ryms inom vår inhemska idéhistoria. Om vi begränsar oss till den angloamerikanska akademiska sfären återfinns vi ämnen som Intellectual history, History of Ideas, His-

tory of Science, History of Technology och History of Medicine; alla kan känna sig hemma inom idéhistoria så som den uppfattas och bedrivs i vårt land.

Man skulle också kunna säga att idéhistoria ägnar sig åt tankar, begrepp och bilder som ”gestaltar verkligheten”. Så formulerar sig Svante Nordin, professor i idé- och lärdomshistoria vid Lunds universitet. Det gör han i en mycket liten bok som är en introduktion för studenter och som heter *Varför idéhistoria?* Vad idéhistorien handlar om är kanske det mänskliga medvetandet, skriver han. En gång behandlade idéhistoriker nästan alltid det som kallats den lärda historien. Några äldre akademiker säger än i dag just lärdomshistoria. I centrum för intresset för lärda idéer stod vetenskapen och tidigare i synnerhet den mycket långsamma och komplexa förändringsprocess som kallats den vetenskapliga revolutionen. Den sidan, vetenskapshistoria, har fortfarande en mycket stark ställning inom svensk idéhistoria. Däremot spelar den en rätt undanskymd roll i *Varför idéhistoria?*

Eftersom idéhistorien ägnar sig åt just idéer, världsbilder, föreställningar och tankar har den också rätt vaga gränser. Det betyder att den även försöker förstå det som andra vetenskaper ägnar hela sin uppmärksamhet. Man kan inte förklara naturvetenskapens utveckling utifrån kvantfysik eller molekylärbiologi. För det krävs kulturvetenskaper och Nordin betonar att idéhistoria är just en humanistisk disciplin. Däremot har människans föreställningar om naturen och om människan själv stått centralt i idéhistorisk forskning och utbildning. Därigenom upprättar detta humanistiska ämne en relation till naturvetenskaperna, till filosofin och psykologin. Idéer om samhället som handlat om den bästa staten, samhällets drivkrafter, vad som passar människan och om ett drömt idealsamhälle länkar idéhistorien till statsvetenskap, ekonomi och politisk filosofi. När världen växte och kontakterna mellan kulturer och civilisationer problematiserades, utvecklades idéer om just kulturers värde och deras möte, vilket förbinder idéhistorien med antropologi, etnologi och geografi. Men idéer spelar också en viktig roll i vardagen, betonar Nordin. Det handlar om förhållandet mellan män och kvinnor, om synen på barn, sexualitet och familj. Idéhistorikern kan intressera sig för idéer om sjukdomar, ålderdom och ungdom. ”Människan”, skriver författaren, ”har utformat tankar om minne och glömska, om födelsen och döden, om glädjen och sorgen, om brott och straff.” Och vi vet att dessa idéer ständigt har skiftat. Detta gränsöverskridande är en förklaring till varför idéhi-

storiker ofta kan spela en viktig roll i tvärvetenskapliga och andra samarbeten över vetenskapens ibland lite för rigida gränser. Det är säkert också en orsak till att så många idéhistoriker spelat en viktig roll i kultur- och samhällsdebatten. Och Svante Nordin själv tillhör otvetydigt denna grupp.

Den 85 sidor korta *Vad är idéhistoria?* består av tio kapitel. Så naturligtvis kan inget av dem behandlas uttömmande när titelns stora fråga ska besvaras. Det blir lite smått och gott och, särskilt när det gäller svensk idéhistorisk forskning, rätt rapsodiskt och nyckfullt presenterat. Något representativt urval är det inte fråga om. Svante Nordin döljer inte att hans perspektiv på idéhistoria som akademisk disciplin är subjektivt. ”Idéhistoria är studiet av historien ur begreppslighetens synvinkel”, skriver han. Det viktiga är därigenom inte vilka områden som studeras, utan vad idéhistorien uppmärksammar när den exempelvis riktar sökarljuset mot religion, politik, rättsväsende, vetenskap eller ”litteratur”. Det handlar om tolkning, mening och förståelse. Men det är uppenbart att Nordin är mer intresserad av filosofins, politikens och begreppens historia än av miljöns, naturens, teknikens och medicinens historia. Detta trots att han anser att denna inriktning på begrepp inte utesluter ett idéhistoriskt studium av dessa nämnda storheter. Boken kan nog ändå fungera väl som en introducerande text för nya studenter. Men det förutsätter en förståelse av att den lilla skriften i mångt och mycket handlar om författarens egen syn på vad idéhistoria är för slags ämne.

Den enda inflytelserika idéhistoriker som porträtteras (lite) utförligare är Isaiah Berlin, kanske allra mest känd för sin omdiskuterade distinktion mellan negativ och positiv frihet. Ur den svenska idéhistoriens synvinkel framstår Berlin som allt annat än inflytelserik, vare sig för en äldre eller yngre generation idéhistoriker. Det är nog inte heller Berlins eventuella influenser på idéhistorien som vetenskap som förklarar detta lilla porträtt. Jag tror snarare att det för Nordin handlar om att presentera en ideal gestalt. Berlin är en gudabenådad stilist, han är spränglärd, rör sig över vida intellektuella vidder och det han behandlar har resonans i nutiden. Nordin sammanfattar: ”Hos Berlin blev själva inlevelsen i de mest olika tankeformer och föreställningsvärldar på en gång ett forskningsimperativ för idéhistorikerna och en del av ett humanistiskt patos.”

Svante Nordin argumenterar väl för ”sin” idéhistoria. Många fler borde skriva sin. Jag delar inte fullt ut hans förkärlek för den ”intellektuella” historien och

begreppen, men vid min läsning har jag bara noterat två ”fel”. Han har stavat Roger Qvarsells namn fel och han hävdar att naturvetenskaperna hämtar sin legitimitet ur ”nytta”. Jag förnekar inte att nyttan förs fram som argument för naturvetenskap. Men om vi betraktar de riktigt penningsslukande naturvetenskapliga projekten, då kan man knappast hävda att det är nyttan som står i centrum. Eller som Marie-Louise Samuelsson skrev så underfundigt i *Expressen* (29/10 2011) med anledning av debatten om onyttiga utbildningar:

”Och om nyttomaffian får sin vilja fram är det lika bra att Sverige slutar medfinansiera CERN-laboratoriet och LHC-acceleratorn där forskare i årtal har letat efter Higgs partikel, den som man inte ens vet om den finns. Vilket är ett alldeles underbart exempel på fritt kunskapssökande och på att forskning måste ske på lång sikt och utan resultatgaranti.”

Det sistnämnda tror jag Svante Nordin skulle hålla med om.

Kjell Jonsson, Umeå

Walter Repo: *Folkhemmets äventyrare. En biografi om forskningsluffaren Rolf Blomberg*. Bokförlaget Atlas, Stockholm 2011. 335 s., ill. ISBN 978-91-7389-380-0.

”Forskningsresanden Rolf Blomberg, direkt från Brasiliens urskogar med unika färgbilder.” En affisch med de orden drog under 1950-talet fulla hus till föreläsningssalarna i det svenska folkhemmet, där det exotiska flyttade in i olika skepnader, från svartmålad gipsskulpturer till böcker med titlar som *Min far är kannibal*. Den svenska tryggheten och ordentligheten fick motpoler med exotismens förtecken, och forskningsresanden kom att fylla en viktig funktion som länk mellan Sverige och stora världen. I vår tid är äventyrsresor en nisch inom turistnäringen, men då var det synonymt med mer eller mindre realistiska drömmar.

Gemensamt för dem som blev kända som forskningsresande var att de tog folkbildning som en livsuppgift – och en nog så ofta viktig inkomstkälla – och uppskattades i de breda samhällslagren, men själva nästan alltid hade sin bakgrund i överklassen eller den övre medelklassen. Det gäller exempelvis den sist adlade svensken Sven Hedin, greven Eric von Rosen, baronen Erland Nordenskiöld, professorssonen Sten Bergman samt Rolf Blomberg vars far var chefarkitekt vid NK. Visst fanns det personer med arbetarklassbakgrund som

reste ut i världen och även kom ut med en och annan reseskildring, men epitetet forskningsresande förutsatte något mer än resor och äventyrlighet à la Jack London: en förmåga att bidra till forskning och folkbildning.

I Tord Wallströms bok *Svenska upptäckare* (1983) säger Blomberg att forskningsresande för honom bara är ett finare ord för luffare, men att han gott kunde tänka sig titeln ”forskningsluffare”, eftersom han haft ambitionen att göra vetenskapen tjänster, vilket han också gjorde genom att bl.a. upptäcka tidigare okända djurarter. Men i folkhemmet var det forskningsresande han kallades på affischer och bokomslag när han redogjorde för sina expeditioner till Galapagosöarna, Amazonas och Indonesien.

Den som avslutade det klassiska forskningsresandets era för svenskt vidkommande var just Rolf Blomberg, och om honom har reportagejournalisten Walter Repo nu utkommit med en biografi som har den välfunna titeln *Folkhemmets äventyrare*. Här ges en mångfasetterad bild av Blombergs levnadsöde, men också av hans betydelse för att prägla svenska folkets världsbild, att öppna dörren på glänt till världen långt bortom vardagen. När han gick bort 1996, vid 84 års ålder, blev det bara några notiser i pressen, men en gång, på 1950-talet, röstades han faktiskt fram såsom Sveriges populäraste person – näst kungen.

Det skulle ha varit möjligt att med hjälp av Blombergs rika produktion av böcker, artiklar och dokumentärfilmer ställa samman en bok om hans äventyr. Men Repo har inte nöjt sig med det. Han har rest i Blombergs fotspår (bl.a. i det otillgängliga området Llanganati, där den legendariska inkaskatten tros finnas gömd), uppsökt hans barndomsmiljöer, gått igenom dagböcker och korrespondens samt intervjuat hans barn. Blombergs skiftande verksamheter – resenär, författare, tecknare, fotograf, föreläsare, krigskorrespondent, miljö- och människorättskämpe, samlare av naturalia och etnografika för museer samt därtill skattsökare – rymmer mer än vad man kan tänka sig vara möjligt i ett enda liv men som ändå var det. Det vore frestande att avfärda honom som sensationsmakare och mytoman, men sådana tankar jagas snart bort vid läsningen av Repos skildring som rakt igenom handlar om verklighet.

Vi som har fascinerats av Blombergs reseskildringar och inspirerats till långresor finner precis vad vi väntar oss i den här boken och mer därtill. Då tänker jag särskilt på allt det där som inte står i hans böcker, eller på sin höjd kan anas mellan raderna: knackig ekonomi, trassligt familjeliv och beroendet av alkohol. En stor förtjänst